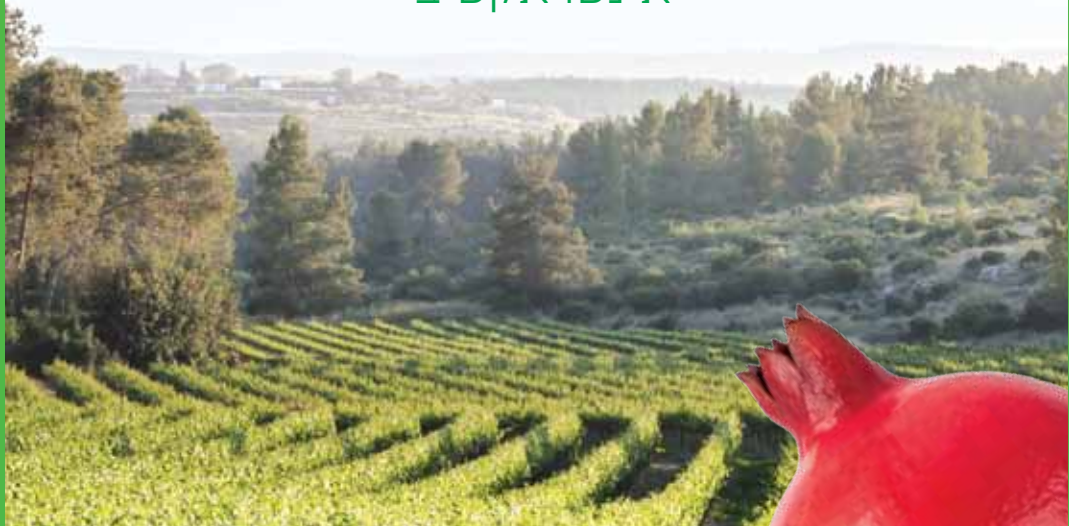

ערכת הפעלה ט"ו בשבט

מהלך והפעלות לסדר ט"ו בשבט
אינטראקטיבי

ההסתדרות הציונית העולמית
המערך לשירותים רוחניים בתפוצות
World Zionist Organization
Center for Religious Affairs in the Diaspora

ספר דרום תל - שבי דרום

ברכתו של הרב יחיאל וסרמן

ידידים יקרים,

שלום רב

מונחת לפניכם ערכת הפעלה ל"ט"ו בשבט" המכילה סדר ט"ו בשבט, אשר במהלכו ילמדו על שבעת המינים, שנשתבחה בהם ארץ ישראל, וכן במצוות התלויות בארץ.

הערכה מלווה במפת שולחן הכוללת קישורים לסרטים, שירים וחידונים הקשורים למהלך סדר ט"ו בשבט עצמו. סדר זה, התגבש על ידי חכמי צפת בארץ ישראל במאה ה-17, מתוך מטרה להבליט את מרכזיותה וחשיבותה של ארץ ישראל, בחיי העם היהודי בארץ ובתפוצות.

ערכה זו היא פרי שיתוף פעולה, בין המערך לשירותים רוחניים בתפוצות ומכון "התורה והארץ", ותודתי נתונה לאילן פרידמן, מנהל תחום תוכן ופרויקטים במערך לשירותים רוחניים ולרב משה בלום, ממכון "התורה והארץ", אשר הוציאו דבר נאה ומתוקן מתחת ידם.

המערך לשירותים רוחניים בתפוצות, נמצא בקשר עם מאות רבנים וראשי קהילות יהודיות בתפוצות, ומקיים פעילות ענפה לחזוק הזהות היהודית ולטפוח הקשר למדינת ישראל. פעילות זו מתבצעת בתחומים שונים ובין היתר, בהפקת ערכות חינוך וחומרי עזר לימודיים.

תקוותנו היא, כי ערכה זו המונחת לפניכם, תהיה כלי שימושי ויעיל, לחיזוק הזהות היהודית - ציונית ולטיפוח הקשר של יהודי התפוצות למדינת ישראל.

חג שמח

הרב יחיאל וסרמן

ראש המערך לשירותים רוחניים בתפוצות

[לאתר המערך לשירותים רוחניים בתפוצות](#)

תוכן העניינים

הקדמה

3	ברכת הרב יחיאל וסרמן
4	ברכת הרב יעקב אריאל
5	הכנות לסדר ט"ו בשבט
6	גלגוליו והשתלשלותו של יום ט"ו בשבט
7	סדר הברכות

סדר ט"ו בשבט

8	חיטה
9	שעורה
10	קידוש
11	זית
12	תמר
12	אכילת ירק וממתק
13	גפן
14	תאנה
14	בשמים
15	רימון
16	מצוות התלויות בארץ
17	ברכה אחרונה

פעילויות המשך

18	סרט אדמה
18	משחק
19	לימוד

בנוסף לחוברת זו, הערכה כוללת

ראנר למפת שולחן לסדר ט"ו בשבט

כתיבה: הרב משה בלום, ראש מחלקת אנגלית, מכון התורה והארץ
עריכה והפקה: אילן פרידמן, המערך לשירותים רוחניים בתפוצות
תרגום לאנגלית: שושן לוי
עיצוב גרפי: חמוטל לורנס

הכנות לסדר ט"ו בשבט

קניית אוכל:

- **חיטה** - עוגיות, קרקרים, עוגה, אטריות, קוסקוס, פתיתים, וכו' שעשויים מקמח חיטה.
- **שעורה** - גריסי שעורה, עוגיות שעורה, דייסת שעורה, בירה/ויסקי למבוגרים.
- **זית** - קופסת זיתים בלי או עם גרעין.
- **תמר** - תמרים לחים או יבשים, אפשר גם דבש או עוגת דבש.
- **גפן** - ענבים או צימוקים.
- **תאנה** - תאנים טריות או יבשות.
- **רימון** - מומלץ לפרק את גרגרי הרימון לפני הסעודה, אפשר גם מיץ רימונים.
- **פירות נוספים.**
- **יין** - קניית יין ו/או מיץ ענבים. יש הקונים גם יין אדם וגם יין לבן.
- אפשר לקנות גם **ירק** בשביל ברכת "בורא פרי האדמה", וכן **מאכל** שברכתו "שהכול".
- ישנם הנוהגים להביא **מיני צמחים** על מנת לברך את 4 ברכות הריח.
- אם אפשר, מומלץ להיערך מראש ולקנות פירות שגדלו מארץ ישראל, פירות שהם חלק משבעת המינים או פירות וירקות אחרים מארץ ישראל.
- עדיף לאכול פירות יבשים מארץ ישראל מאשר פירות טריים שלא גדלו בארץ ישראל.
- אפשר לאכול פירות טריים או יבשים.
- יש לבדוק את הפירות מחרקים, בעיקר תאנים ותמרים.

מהלך הסדר

- פריסת ה"ראנר" כמפת שולחן.
- הצטיידות המשתמשים בפלאפונים חכמים.
- עורך הסדר מוביל את הסדר עם חוברת ההפעלה.
- אפשר ורצוי לתת למשתתפים בסבב להקריא את קטעי המדרש על הפירות השונים.
- את הברכות מומלץ להגיד בקול, כולם יחד.

ברכתו של הרב יעקב אריאל

ט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות, כי הוא התאריך הקובע את תחילתם של החיובים המשתנים משנה לשנה במצוות התלויות בארץ, תרומות מעשרות ערלה ורבעי.

גם בגלות כשנתרחקנו מעל אדמתנו ולא היינו יכולים לקיים את המצוות התלויות בארץ נהגנו לפחות להעלות את ארץ ישראל על ראש זיכרוןנו ע"י אכילת פרות, בעיקר את אלו שהשתבחה בהם ארץ ישראל, גפן, תאנה, רימון, תמר וזית. אומנם פרי שגדל בארץ היה קשה להשיג, מה גם שארץ ישראל הייתה חרבה ושוממה, אך לפחות זכר לארץ ישראל היה בכך.

ב"ה שזכינו לתחילת הקץ המגולה וארץ ישראל פורחת. המצוות התלויות בארץ חזרו לנהוג הלכה למעשה. הארץ אף שולחת את פרותיה המשובחים לחו"ל.

יהודי חו"ל השמחים בשמחתה של ארץ ישראל מציינים את היום באכילת פרותיה המקוריים. כשהם מוודאים שאכן הופרשו מהם תרומות ומעשרות (ניתן לעשות זאת גם בגולה) ואין בהם חשש ערלה. בכך הם גם שותפים לבניין הארץ בחומר וברוח.

יום זה מהדק את הקשר שבין עם ישראל עם ארצו ומולדתו ובכך גם מלכד את כל התפוצות ומאחד אותן.

כי אתה אחד ושמך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד - בארץ!

בברכת התורה והארץ,

הרב יעקב אריאל
נשיא מכון התורה והארץ

על מכון התורה והארץ

גלגוליו והשתלשלותו של יום ט"ו בשבט

ארבעה ראשי שנים הם... באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי, בית הלל אומרים בחמישה עשר בו (משנה ראש השנה א,א)

לט"ו בשבט שתי התפתחויות היסטוריות משמעותיות, שעיקרן בקשר בין עם ישראל לארץ ישראל:

1. ט"ו בשבט בהלכה - מצוות התלויות בארץ:

ערלה - התורה אסרה עלינו לאכול פירות 'ערלה', פירות של עץ שלא מלאו לו שלוש שנים לנטיעתו, בין בארץ ישראל ובין בחוץ לארץ. קביעת השנה של הפירות, היא ט"ו בשבט, כפי שאמרו בית הלל במשנה. כלומר, פירות שיחנטו מט"ו בשבט ואילך, לאחר שעברו עליהם שלוש שנים מנטיעתם, אינם ערלה ומותרים באכילה.

תרומות ומעשרות - פירות ארץ ישראל חייבים בהפרשת תרומות ומעשרות. פירות שחנטו לאחר ט"ו בשבט צריכים להיות מופרשים בנפרד מהפירות שחנטו לאחר טו בשבט. ישנו הבדל בין שנה לחבירתה גם אלו מעשרות יש לתת (בחלק השנים מעשר שני ובחלק מעשר עני). ירקות ופירות שנקנו בחו"ל והם תוצרת ישראל, צריכים להיות מופרשים (ללא ברכה).

ט"ו בשבט הוא יום שמח, אין אומרים בו תחנון ולא מתענים בו.

2. סדר ט"ו בשבט:

המקובלים במאה ה-17 בצפת תיקנו לערוך "סדר ט"ו בשבט" שעיקרו אכילת פירות מארץ ישראל. הרצון לאכול בט"ו בשבט פירות שלא כולם נמצאים בשווקים באותה תקופה, הביא לקנייה מוקדמת של הפירות וייבושם. כמו כן, קהילות ישראל בחו"ל שרצו לאכול מפירות ישראל, בדרך כלל היו צריכים לקנות פירות יבשים כיוון שלקח זמן רב לפירות להגיע; משתי סיבות אלו התפתח המנהג לאכול פירות יבשים בט"ו בשבט.

יש לציין שכיום שאפשר לקנות פירות טריים מארץ ישראל, יש עדיפות לעשות זאת, ואין חובה בקניית פירות יבשים שאינם מתוצרת ארץ ישראל.

בשנים האחרונות, נוצקו תכנים ומנהגים חדשים לט"ו בשבט:

חג הנטיעות:

בסוף המאה ה-20 התנועה הציונית התחילה לחגוג את ט"ו בשבט כ"חג הנטיעות", שהוקדש לנטיעת עצים חדשים בארץ ישראל.

יום שמירת הטבע:

בעשורים האחרונים מוקדש ט"ו בשבט ליום ציון אקולוגי, מעין "חג שמירת הטבע", כפי שציווה הקב"ה את אדם הראשון: **"בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את האדם הראשון, נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן ואמר לו: 'ראה מעשי כמה נאים ומשובחים הם, וכל מה שבראתי בשבילך בראתי. תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי, שאם קלקלת, אין מי שיתקן אחריך' "** (מדרש קהלת רבה ט).
בט"ו בשבט תש"ט, נפתחה הכנסת הראשונה של מדינת ישראל!

ברכות במהלך הסדר

סדר ברכות הנהנין

סדר הברכות הוא "מגע-אש": מזונות, גפן, עץ, אדמה שהכל בתחילת הסדר נאכל דבר שברכתו מזונות, אחר כך נברך על היין (או מיץ ענבים), ואחר כך נברך על פרי העץ. אפשר ורצוי להוסיף גם ירק שברכתו אדמה, וכן מאכל שברכתו שהכול וכך לזכות בעוד ברכות. יש המוסיפים גם את ברכות הריח (בורא עצי בשמים/עשבי בשמים/מיני בשמים/הנותן ריח טוב בפירות).

סדר אכילת הפירות

ראשית אנו אוכלים את שבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל. כל הקודם בפסוק למילה "ארץ", קודם לברכה: **"כי ד' אלוקיך מביאך אל ארץ טובה: ארץ נחלי מים עיינות ותהומות יוצאים בבקעה ובהר; ארץ חיטה ושעורה וגפן (3) ותאנה (4) ורימון (5), ארץ זית שמן (1) ודבש (=תמר) (2)".** ולכן סדר אכילת הפירות הוא: זית, תמר, גפן, תאנה ורימון. לאחר אכילת פירות משבעת המינים, אפשר ורצוי לאכול גם פירות נוספים. יש הנוהגים, לשים על השולחן ולטעום 30 (!) סוגי פירות שונים. אם אדם טועם פרי חדש, יש לברך עליו שהחיינו: **"ברוך אתה ד' אלוקינו מלך העולם, שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה".**

שעורה

הרואה שעורים בחלום סרו עוונותיו, שנאמר: 'וסר עוונך וחטאתך תכופר' (ישעיהו ו, ז). אמר רבי זירא: לא עליתי מבבל עד שראיתי שעורים בחלום (ברכות נז).

שעורים הן מאכל בהמה, ומסמלים את החלק הגופני באדם. העוונות מגיעים בגלל החלק הגופני באדם, ולא בגלל החלק הרוחני שלו. מי שרואה את השעורים בחלום, הכוונה שהוא רואה את העוונות שיוצאים ממנו, "סרו עוונותיו".

שעורה: ייצור בירה

תהליך ייצור בירה משעורה ב-100 שניות

שעורה: חידון

כמה אתם יודעים על השעורה?

סדר ט"ו בשבט

חיטה

'בטנך ערמת חטים'. הסבירו חז"ל: והלא ערימות של פלפלים ושל אצטרובילין יפות מהן, ולמה נמשלו ישראל לחיטין? אלא יכול אדם לחיות בלא פלפלים ובלא אצטרובילין, ואי אפשר לעולם לחיות בלא חטים. וכשם שאי אפשר לעולם ללא חטים, כך אי אפשר לעולם ללא ישראל (שיר השירים רבה ז).

נאחז את המאכל שעשוי מחיטה, ונגיד כולנו בקול רם: ברוך אתה ד' אלוקינו מלך העולם, בורא מיני מזונות.

המשת מיני דגן

זיהוי בוטני של מיני הדגן

קציר חיטה

קיבוץ שדה נחום, עמק המעיינות

שיר לט"ו בשבט

זית

למה נמשלו ישראל לזית? מה זית אין עליו נושרים לא בימות החמה ולא בימות הגשמים - אף ישראל, אין להם בטלה עולמית לא בעולם הזה ולא בעולם הבא (ילקוט שמעוני ירמיהו רפט).

נרים את הזית, ונגיד כולנו בקול רם:
ברוך אתה ד' אלוקינו מלך העולם, בורא פרי העץ.

זית: הכנת שמן למאכל

הכנת שמן כשר בבית הבד בבני דרום

זית: הכנת שמן למנורה

הכנת שמן טהור למנורת המקדש -
המדרשה לידע המקדש

ארצנו הקטנטונת

רמי קלינשטיין

קידוש

קידוש

כיוון שט"ו בשבט אינו חג, אין לו קידוש מיוחד, ורק נאמר יחד:
ברוך אתה ד' אלוקינו מלך העולם, בורא פרי הגפן.

גפן

אמר רבי שמעון בן לקיש: למה נמשלו ישראל לגפן? אשכולות שבה אלו תלמידי חכמים, זמורות שבה אלו בעלי בתים, עלים שבה אלו עמי הארץ, קנוקנות שבה אלו ריקנים שבישראל, וכולם בגפן אחת.

מה הטעם?

יבקשו האשכולות (תלמידי חכמים) רחמים על העלים (עמי הארץ), שאלמלא העלים אין האשכולות מתקיימים (חולין צב).

גפן: עת לזמור

מדוע וכיצד זומרים

גפן: יין ישראלי

יקב הר ברכה

שיר: הלוואי

בועז שרעבי

תמר

למה נמשלו ישראל לתמר?

מה תמרה זו אין בה פסולת, אלא תמרים לאכילה, לולבים להלל (ארבעת המינים בסוכות), חריות לסיכוך, סיבים לחבלים... כך הם ישראל, אין בהם פסולת, אלא: מהם בעלי מקרא, מהם בעלי משנה, מהם בעלי אגדה, מהם בעלי מצוות, מהם בעלי צדקות (בראשית רבה מא).

תמר: לולב ועץ הדקל

קטיף לולבים מעצי דקלים

תמר: הידון

כמה אתם יודעים על התמר?

אכילת ירק וממתק

למעוניינים, אפשר להוסיף כאן אכילת ירק (רצוי מארץ ישראל), ולברך עליו:

ברוך אתה ד' אלוקינו מלך העולם, בורא פרי האדמה.

אחר כך קחו דבר שברכתו שהכול (ממתק, גלידה, או כל מאכל אחר), וברכו:

ברוך אתה ד' אלוקינו מלך העולם, שהכול נהיה בדברו.

רימון

"כפלח הרימון רקתך" (שיר השירים ד,ג) - אל תקרי "רקתך" אלא "ריקתך"
אפילו ריקנים שבישראל מלאים מצוות כרימון (עירובין יט).

נסו לספור יחד כמה גרעיני רימון יש ברימון שלכם. האם הגעתם קרוב
למספר 613?

רימון: ספירת גרגרים

כמה גרגרים באמת יש ברימון?

רימון: תכונות רפואיות

60 שניות על נפלאות הרימון

השקדיה פורחת

תאנה

"נוצר תאנה יאכל פריה" (משלי כז,יח). למה נמשלה תורה לתאנה? כיוון
שרוב האילנות כגון הזית והגפן והתמר נלקטים כאחד, והתאנה נלקטת
מעט מעט. כך התורה, היום לומד מעט ולמחר הרבה, לפי שאינה
נלמדת לא בשנה ולא בשתיים (במדבר רבה יב).

אריית (קטיף) תאנים

תאנה: חידון

כמה אתם יודעים על התאנה?

בשמים

למעוניינים, אפשר להוסיף כאן את ברכות הריח:
על עץ מברך: **ברוך אתה ד' אלוקינו מלך העולם, בורא עצי בשמים.**
על שיח או עשב מברך: **ברוך אתה ד' אלוקינו מלך העולם, בורא עשבי
בשמים.**
על ריח של פרי מברך: **ברוך אתה ד' אלוקינו מלך העולם, הנותן ריח
טוב בפירות.**
על עירוב של ריח של עץ ועשב, או ריח מהחי (אין לברך על בשמים
סינטטיים) מברך: **ברוך אתה ד' אלוקינו מלך העולם, בורא מיני בשמים.**

ברכה אחרונה

בְּרוּךְ אַתָּה ד' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,

על חמשת מיני דגן: **על המחיה ועל הכלכלה**

על היין: **על הגפן ועל פרי הגפן**

על פירות משבעת המינים: **על העץ ועל פרי העץ**

ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שרצית והנחלת

לאבותינו לאכול מפריה ולשבוע מטובה. רחם נא ד' אלקינו על ישראל

עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך, ועל מזבחך, ועל היכלך.

ובנה ירושלים עיר הקדש במהרה בימינו. והעלנו לתוכה ושמחנו

בבניינה, ונאכל מפריה ונשבוע מטובה ונברך עליה בקדשה ובטהרה.

כי אתה ד' טוב ומטיב לכל ונודה לך על הארץ,

על חמשת מיני דגן: **ועל המחיה. ברוך אתה ד' על הארץ ועל המחיה** (ויש

אומרים גם: **ועל הכלכלה**)

על היין: **ועל פרי הגפן, ברוך אתה ד' על הארץ ועל פרי הגפן**

(יין שגדל בארץ ישראל: **ועל פרי גפנה, ברוך אתה ד' על הארץ ועל פרי**

גפנה)

על פירות משבעת המינים: **ועל הפירות, ברוך אתה ד' על הארץ ועל**

הפירות.

(פירות משבעת המינים שגדלו בא"י: **ועל פרותיה, ברוך אתה ד' על**

הארץ ועל פרותיה).

בְּרוּךְ אַתָּה ד' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא נִפְשוֹת רְבוֹת וְחֹסְרוֹן, עַל כָּל

מֵה שֶׁבְּרָאתָ לְהַחְיֹת בָּהֶם נֶפֶשׁ כָּל חַי. בְּרוּךְ חַי הָעוֹלָמִים.

מצוות התלויות בארץ

מצוות ערלה בדקה

מהי מצוות ערלה בדקה וחצי

מצוות שמיטה בדקה

מהי מצוות שמיטה בדקה וחצי

מצוות פאה בדקה

מהי מצוות פאה בדקה וחצי

מצוות מעשר שני בדקה

מהי מצוות מעשר שני בדקה וחצי

מצוות כלאיים בדקה

מהי מצוות כלאיים בדקה וחצי

מצוות חלה בדקה

מהי מצוות חלה בדקה וחצי

פעילות המשך

פעילות המשך, לימוד עם מקורות:

ראש השנה לאילנות - איך מגדירה ההלכה אילן וירק?

מהו ראש השנה לפירות האילן? מהו ראש השנה לירקות?

משנה ראש השנה (א,א): **ארבעה ראשי שנים הם... באחד בתשרי ראש השנה לשנים ולשמיטין... ולירקות. באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי, בית הלל אומרים בחמשה עשר בו.**

ט"ו בשבט הוא ראש השנה לפירות האילנות, וא' בתשרי הוא ראש השנה לירקות. מה נחשב פרי האילן ומה ירק? מה ההגדרה ההלכתית לפרי האילן? ולפרי ירק, כגון בננה, חציל, פפאיה ופטל? שאלה זו עולה לעניין קביעת ראש השנה, לעניין הלכות כלאיים וערלה ולעניין הלכות ברכות.

מהי הגדרת התוספתא להבדל שבין ירק לפרי?

תוספתא כלאיים (ג,טו): **זה הכלל כל המוציא עליו מעיקרו הרי זה ירק וכל שאין מוציא עליו מעיקרו הרי זה אילן.**

כל גידול שנקודת ההתחדשות שלו היא מהשורשים נקרא ירק, וכל גידול שנקודת ההתחדשות שלו היא מעל השורשים נקרא אילן.

הגדרה נוספת לאילן וירק מובאת בהלכות ברכות בנוגע לברכת 'בורא פרי העץ' ו'בורא פרי האדמה'.

איזה הגדרה נותנת הגמרא בברכות?

גמרא ברכות דף מ: **היכא מברכינן בורא פרי העץ? היכא דכי שקלת ליה לפירי איתיה לגוזא והדר מפיק, אבל היכא דכי שקלת ליה לפירי ליתיה לגוזא דהדר מפיק - לא מברכינן עליה בורא פרי העץ אלא בורא פרי האדמה.**

סרט אדמה

[מומלץ לגילאי תיכון ומעלה]
על עלייתו של ר' ישראל משקלוב לישראל
בשנת התק"ע (1809)

רבי ישראל משקלוב, תלמידו של הגר"א, עלה לישראל בשנת התק"ע (1809), והיה מנהיגה של קהילת הפרושים בצפת. ר' ישראל חיבר את הספר "פאת השולחן" על הלכות ארץ ישראל. הסרט מתאר את הקשיים הרבים שעבר ר' ישראל והיהודים באותה תקופה, ואת ההתמדה ומסירות הנפש העצומה לארץ ישראל.

משחק: כתיבת כמה שיותר מקומות שקשורים לעצי שבעת המינים

משחק: התחלקו לשתי קבוצות. במשך 3 דקות, כל קבוצה צריכה לרשום כמה שיותר שמות של מקומות במדינה שלכם / בעולם, ששם קשור לעצי שבעת המינים (או לשמות עצים בכלל).

איזו הגדרה נותן החזון איש?

חזון איש (ערלה סימן יב אות ג): **ונראה דגזע המתקיים שנתיים או שלוש שנים ואח"כ הגזע כלה והשורש קיים ומוציא גזע אחר... כל שאין מתקיים עד אחר ערלה ואחר רבעי ודאי לאו אילן הוא, דאין סברא שיהא אילן שפירותיו לעולם אסורין...**

החזון איש אומר שלא ייתכן שיהיה צמח שיהיה לנו אסור עולמית לאוכלו, כיוון שאחרי 3 שנים הוא מפסיק להוציא פירות.

ה'אחרונים' נתנו הגדרות נוספות לירק ואילן, כגון צמח שכמות פירותיו ואיכותם יורדות עם השנים אינו אילן, וכן צמח שגזעו חלול הוא ירק.

כיצד יש להתייחס להגדרות החדשות שלא הוזכרו בגמרא?

אפשר היה לומר שהמדע האגרונומי התקדם, ועמו התחדשו ההגדרות. כלומר, ההגדרות שבתוספתא ובגמרא היו לפי המידע המדעי של אותה תקופה, ובעקבות המדע, התחדשה גם ההגדרה ההלכתית.

אך נראה יותר לומר שהגדרות אלו היו ידועות וקיימות מתחילה לתוספתא ולגמרא. ההגדרות שנקטו ה'אחרונים' הן ההגדרות הפשוטות והיסודיות להגדרת ירק, והתוספתא והגמרא כלל לא דנו בהן. כלומר, ברור שכל גידול שעושה פרי תוך שנתו וכל גידול שאינו מוציא פירות יותר משלוש שנים הוא ירק ואינו אילן, וכן כל גידול שכמות הפירות שלו ואיכותם יורדות וכל גידול שאין לו גזע והוא חלול מבפנים - הרי הוא ירק ולא אילן. התוספתא והגמרא עסקו רק במינים המסופקים, שאין בהם התכונות הפשוטות של ירק אך גם אינם דומים בצורה מושלמת לאילן - האם הגדרתם ירק או אילן. במקרים המסופקים האלו נקטו את הגדרתם.

אכן, הלכה למעשה חלקו הפוסקים במינים רבים: פסיפלורה, פפאיה, גוג'י ברי, בבאקו, ועוד.

יש שקיבלו את ההגדרות שהובאו ב'אחרונים' הלכה למעשה, ויש שלא נקטו אותן הלכה למעשה.

ישנם מספר הסברים לגמרא. שיטת ה'גאונים' היא שכל גידול שהענפים שלו נובלים ומתחדשים משורשיו נחשב ירק, וברכתו 'בורא פרי האדמה'. בכך היא משווה את הגדרת הגמרא להגדרת התוספתא בהלכות כלאיים.

כיצד פסקו הרמ"א והשולחן ערוך?

שולחן ערוך אורח חיים (רג, א-ג): **על פירות הארץ מברך בורא פרי האדמה. על התותים הגדלים בסנה, בורא פרי האדמה. רמ"א, הגה: דלא מקרי עץ אלא שמוציא עליו מעצו, אבל מה שמוציא עליו משרשיו לא מקרי עץ, והני כיון דכלה עציו לגמרי בחורף והדר פרח משרשיו, מברכין עליו בורא פרי האדמה. על המאוזי"ש (בננה), בורא פרי האדמה.**

שולחן ערוך יורה דעה (רצו, טו): **זה הכלל: כל המוציא עליו מעיקרו, הרי זה ירק. וכל שאינו מוציא עליו מעיקרו, הרי זה אילן.**

השו"ע והרמ"א פסקו כדעת ה'גאונים' וההגדרה היא אחת, הן לעניין הלכות ברכות הן לעניין ערלה וכלאיים, ולכן פסקו על התותים (שלהם: תותי שדה) ועל הבננה (המאוזי"ש), שמתחדשים מן השורשים, שהגדרתם ירק וברכתם 'בורא פרי האדמה'. ובהלכות כלאיים נפסק שהקנים והאטדים אינם כלאיים בכרם, משום שהם מתחדשים מן הגזע, ואם כן, הגדרתם אילן ולא ירק.

איזו הגדרה נותן הרדב"ז?

רדב"ז (רבי דוד בן זמרא, אב בית דין ומנהיגה של יהדות מצרים במאה ה-16; שו"ת ג, תשלא): **אודות הבירנגאן (חציל).... ונתחדש לי טעם אחר שאין בכל מיני אילן שזורעין הגרעין ועושה פרי בתוך שנתו כזה הילכך ירק הוא.**

הרדב"ז כותב שצמח שנותר פרי תוך שנה מזריעתו, ייחשב לירק ולא לאילן. ולכן החציל הוא ירק.

רשימה של צמחי ביניים וסיווגם לאילן או לירק

(ספר 'הלכות הארץ' בהוצאת מכון התורה והארץ תשע"ז, עמוד 133)

שם הצמח / הפרי	הדין	הסיבה
אוכמניות	אילן	צמח רב-שנתי
אננס	ירק	מתחדש מבסיס הצמח ולפעמים מן הגזע, מניב בשנה השנייה, מתקיים שלוש - ארבע שנים בחו"ל [הוואי], כמות ואיכות הפרי יורדות.
ארטישוק	ירק	מתחדש מן השורש
בבאקו	ספק אילן וספק ירק	צמח רב-שנתי, אך גזעו חלול, נותן פרי תוך שנה
בננה	ירק	מתחדשת מן השורש
גוג' ברי	ספק אילן וספק ירק	צמח רב-שנתי אך נותן פרי תוך שנה
חציל	ירק	אינו מתקיים שלוש שנים, פחיתת יבול
נענע	ירק	מתחדשת מן השורש
פסיפלורה (שעונית סגולה)	ספק אילן וספק ירק	צמח רב-שנתי אך נותן פרי תוך שנה
פטל / אוסנה	ירק	מתחדש מן השורש
פיטאיה	אילן	רב שנתי
פלפל חריף	ירק	אינו מתקיים שלוש שנים פחיתת יבול
פלפל סודני	ספק אילן וספק ירק	צמח רב-שנתי אך נותן פרי תוך שנה
פפאיה	ספק אילן וספק ירק	צמח רב-שנתי אך גזעו חלול, נותן פרי תוך שנה.
צבר	אילן	רב שנתי
תות שדה	ירק	מתחדש מן השורש

הסתדרות הציונית העולמית
המערך לשירותים רוחניים בתפוצות
World Zionist Organization
Center for Religious Affairs in the Diaspora

פנימי לא להפצה

רח' המלך ג'ורג' 48, ת.ד. 92, ירושלים 910002
48 King George St. P.O.B. 92 Jerusalem 910002
טל +972-2-620-2459
www.wzo.org.il/ruchani